

ALP 2164
Larch.

LIETUVOS
NACIONALINĖ
M. MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

mpkšlas menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1985
RUGPJŪCIO MĖN. 3 d. / AUGUST 3, 1985
PART TWO — Nr. 151(27)

Atrakintos durys į Šventraščio lobyną

KUN. V. CUKURAS

Šiame numeryje:

Alicijos Rūgytės atminčiai.
Atrakintos durys į Šventraščio lobyną: Antano Rubšio „Rakto į Senąjį Testamentą“ trys tomai.
Venancijaus Ališo poezijos rinktinė.
Juožas Girnius ir grožinė literatūra.
Vlado Šlaito eilėraščiai.
Aktorius Jono Gielgudo sukaktis.
Nauji leidiniai.

Kertinė Paraštė

Alicijos Rūgytės atminčiai

Lietuvoje, Nepriklausomybės laikais, mokykliniuose sluoksniuose būdavo kalbama, kad šiandieninis žmogus turi daug gerų idėjų, tačiau kažkaip nėra ryšio tarp jo idėjų ir gyvenimo. Šios dvi sritys žmogui nesusieina. Tačiau apie a.a. Aliciją Rūgytę to negalima sakyti. Ji yra toks žmogus, kuriame tarp jo idėjų ir gyvenimo nėra jokios spragos. Jeigu ji mylėjo jaunimą, tai ne platoniskai, o dirbo jo auklėjimui mokykloje ligi pat mirties. Jeigu ji mylėjo Lietuvą jos istorinėje slinktyje, tai ji buvo istorikė veikliausia to žodžio prasme. Ir kai ji ėmėsi organizuoti istorijos draugiją, tai nesitenkino kalbėjimu, bet įsijungė į tą veiklą visu savo gyvenimu. Jos veikimu visi lietuviai istorikai buvo sutelkti į veiklią organizaciją. Ji suorganizavo ir išleikė „Lietuvių tautos praeities“ žurnalą, kuris pasiliks lietuvių tautos turtu visiems laikams. Šalia to, ir galbūt pats nuopelniausias jos darbas, yra išgudymas viso būrio savo mokinių istorikų, kurie jau tęsia jos darbą. Dėl to yra daug pagrindo dėkoti Dievui už Aliciją Rūgytę ir mokyti iš jos, kaip reikia savo gyvenimą išnaudoti savo idėjų tarnybai. Tačiau pats žmogus, betarpiškai susitikdamas su Dievu, neišlaiko savo vertybės. Dėl to ir Alicijai reikia melsti Dievo pagalbos, kad Jis papildytų, ko jai trūksta.

Alicija Rūgytė 1942 metais, kada ji buvo Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytoja. Mirė 1985 m. birželio mėn. 20 d. Chicagoje.

Alicija Rūgytė, jauna būdama, įsijungė jaunų moterų ateitininkų sąjūdį „Giedrą“. Ir ji sugebėjo šią korporaciją išlaikyti gyvą išeivijoje ligi tokio laipsnio, kad ji jau sugebėjo perimti Rūgytės darbą. To jos sugebėjimo liudijimas yra susuktas filmas, vaizduojantis pačios Alicijos gyvenimą. Taigi šiais laikais aktuali moteriškos veiklos klausimu Alicija yra taip pat įnešusi savo dalį ir liks moters įsijungimo į Bažnyčios gyvenimą pavyzdžiu.

Kai kalbame apie moteris, verta prisiminti vieną pasakymą apie moterį Senajame Testamente. Patarlių knygoje yra sakoma, kad „kas ras tvirtą moterį, tai jos vertė bus kaip brangenybė atgabenta iš tolimiausių žemės pakraščių“ (31,10). Bet ne vien Senajame

Testamente yra gerbiama tvirta moteris. Ir į Mergelę Mariją mes turime pagrindo žiūrėti kaip į tvirtą ir išmintingą moterį. Ji taip apie save liudija savo giesmėje „Magnificat“. Deja, ligi šiol mes į tai nesame atkreipę pakankamo dėmesio.

Alicija Rūgytė yra aušrininko dr. Juozapo Rugio dukterė. Ir tai ji laikė sau garbę. Tai ji paliudijo, išleisdama pilną „Aušros“ komplektą. Tas leidinys buvo lietuviškos visuomenės priimtas išskėstomis rankomis. Be abejo, jos tėvas džiaugiasi šia savo dukterimi, kaip jo idėjų tęsėja.

Tačiau Rūgytė nebuvo vienos epochos istorikė. Jai rūpėjo visos lietuvių tautos epochos ir visos idėjinės kryptys. Taip pat pažymėtinas jos rūpestis išleisti kolektyvinį „Lietuvių tautos praeities“ numerį, padedantį lietuviškai visuomenei pasisavinti šv. Kazimierą. Išleisdama Eglės-Šliūpienės biografiją, ji prisidėjo prie liberalinės lietuviškos visuomenės moters išryškinimo. Taigi, Rūgytė, nors pati būdama giliai katalikiško nusistatymo, parodė, kad ji moka vertinti visų krypčių žmones.

Taigi, mes turime už ką šią dieną dėkoti Dievui, kai atsisveikiname su a.a. Alicija. Nėra čia mūsų pareiga šiandien tiksliai metodiskai įvertinti jos

Antanas Rubšys. Rakto į Senąjį Testamentą. 3 tomai. „Krikščionis gyvenime“ knygų serijos leidiniai nr. 22, 23 ir 24. Pirmoji dalis: Sandora ir Mesijas. Putnam, CT: Krikščionis gyvenime, 1982. 518 psl. Kaina — 10 dol. Antroji dalis: Pranašai ir karaliai. Putnam, CT: Krikščionis gyvenime, 1983. 530 psl. Kaina — 10 dol. Trečioji dalis: Tiltai ar sienos? Putnam, CT: Krikščionis gyvenime, 1985. 526 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama pas leidėjus: Krikščionis gyvenime, Immaculate Conception Convent, Putnam, CT 06260 ir „Drauge“.

Šiomis dienomis viešumoje pasirodė kun. prof. Antano Rubšio *Rakto į Senąjį Testamentą* tretysis tomas, kuriam autorius davė antrinę antraštę „Tiltai ar sienos?“ — duoti lietuvių visuomenei platų įvadą į visą Šventraščių. Šis įvadas, kurį autorius pavadinęs „rakto“, susideda iš penkių stambių knygų: du tomai skirti įvadui į Naująjį Testamentą, o Senajam Testamentui — trys tomai. Jei prie šių knygų pridėsime jiems giminingą autoriaus studijinių kelių po Artimuosius Rytus aprašymą *Švento Rašto kraštuose*, tai pamatysime, kad šventraštinė tema parašytieji stambūs šeši tomai (iš viso sudarantys apie 2518 puslapių) yra milžiniška dovana lietuvių visuomenei ir sykiu liudijimas, ko gali pasiekti jaunas kūrėbingas žmogus dabartinės sąlygos. Kun. A. Rubšys savo įvade į pirmąjį tomą — *Rakto į Naująjį Testamentą* paaiškina, kas ir kaip jį paskatino šio darbo imtis. Tai buvo jo ir kelių jo mokslo draugų, švenciančių kunigystės sidabrinę sukaktį, ryžtas pasistatyti paminklą sau ir įteikti dovana vis labiau Šventraščių besidomintiems mūsų tautiečiams. *Raktas į Naująjį Testamentą*, sako ten autorius, „siekia bent iš dalies

darbus. Tai padarys jos jaunieji draugai istorikai ir pedagogai.

Tačiau religiniu atžvilgiu turime pagrindo šią dieną susitelkti prie a.a. Alicijos. Tam tikra prasme tenka pasakyti, kad ji nėra mūsų kultūrinės nuotikos žmogus. Mums būdingos nuotikos žmogus yra toks, koku save laikė prancūzas filosofas Jean-Paul Sartre. Jis apie save sakė, kad jis yra įsikūnijęs liūdesys. Jis nelaikė savęs pilnu savęs šeiminku („L'Etre et le Neant“). Rūgytė kaip tik buvo toks žmogus, kurio nenuliūdino joks nepasisekimas, ir ji visada buvo pilna savęs šeiminkė. Galima dėl to sakyti, kad Rūgytė yra kitos epochos žmogus. Ji yra žmogus, panašus į tuos, kurie statė viduramžines gotikines katedras, vedini savo išvidinio veiklumo. Tik Alicijos pastatyta katedra yra vertingesnė, nes ją sudaro jos išauklėti žmonės ir sutelktos kultūrinės vertybės. Už šitokią Rūgytę mes dėkojame Dievui ir atsisveikindami su ja mel-džiame Jį, kad Jis papildytų jos trūkumus ir savo gerumu suteiktų jai amžiną laimę.

Kun. Vytautas Bagdanavičius

užpildyti spragą... būti ir moksliškai atsakomingu, ir lengvai skaitomu“ (psl. 10). Aptarimai ir kritikos jau anksčiau buvo pasirodę 1978-79 metais, po to kai abu *Rakto į Naująjį Testamentą* tomai buvo išspausdinti ir vėliau gavę premiją už geriausią tų metų religinį veikalą. Dabar mums rūpi arčiau pažvelgti į tuos *Rakto* tomus, kuriais autorius ryžtasi mus supažindinti su žymiai komplikotesniu Senojo Testamento turiniu ir visa pagrindine šios didžios įkvėptos raštijos atsiradimo istorija bei jos vieta žmonijos išganymo istorijoje.

Rakto į Senąjį Testamentą tomai dar turi atskirus, antrinius, pavadinimus: I-sis pavadinimas „Sandora ir Mesijas“, II-sis „Pranašai ir karaliai“, III-sis „Tiltai ar sienos?“ Pirmasis tomas yra svarbiausias, nes jame autorius paaiškina savo metodą: „Nagrinėjimo būdas *Rakte* yra istorijos, archeologijos ir teologijos samplaikė. Mat, išganymo istorija yra tikėjimo pasakojimas apie asmenis ir įvykius, per kuriuos Dievas prašnekino žmogų likimine prasme ir laime“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, I, psl. 10-11).

Pirmąjį šio tomo skirsnį autorius skiria paaiškinimui, kaip skaitytojui privalu žvelgti į Senąjį Testamentą, būtent — kaip į tikėjimo istoriją, kurioje atsispindi žydų tautos (vėlesniuose tomuose autorius ją vadina „Judejai“) būdinga istorinė savimonė, ir kaip visas Senasis Testamentas, kurį, pagal Katalikų Bažnyčios tradiciją sudaro 46 knygos, nėra vientisas kūrinys, bet iš daugelio siūlių susiūta įkvėptų autorių raštijos visuma. Šitam įvadiniam skirsnyje trumpai nusakoma, kaip atsirado Šv. Raštas, kaip suprasti Šv. Rašto įkvėpimą ir jo unikalų charakterį: „Šv. Raštas,

Kun. Antanas Rubšys skaito paskaitą X-jame Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime, teologijos sekcijoje, 1976 metais Detroite. Nuotrauka Jono Urbono

aprašydamas Dievo apreiškimą, turi mintyje atsiliepimą tikėjimu Dievui, kuris atskleidė savo paslaptį — užmoji ir veiklą istorijoje“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, I psl. 24). Šiame pirmajame skirsnyje nurodoma į pagrindinį — likiminį Senojo Testamento įvykį — išvedimą iš Egipto ir išvedimą iš baudiavos: „Išėjimo įvykis yra viso Šv. Rašto sąrangos — Dievo užmojo ir veiklos metmenys“ (t.p., psl. 37). Ši

svarbų įvadinį skirsnį kun. A. Rubšys baigia, pabrėždamas, kad jo pastanga skaitytojui „atrakinti“ duris į visą Senąjį Testamentą suteiktą „kraitį“, turės prieš akis istorinį kelią ir atsižvelgs į tris aplinkybes: viena — įvykių aprašymas šv. Rašte dažniausiai yra vėlesnis negu aprašomieji įvykiai, antra, — Izraelio ryšiai su kaimynais „derlingajame pusmėnuly“ kontinente ir, svarbiausia, tai,

kad Senasis Testamentas yra „tikėjimo knyga, parašyta Šventosios Dvasios įkvėpimu — tikėjimu, kuris nori suprasti Dievo užmoji ir veiklą žmogaus gyvenime ir istorijoje“ (t.p. psl. 44-45). Skaitytojas gal nustebės, kodėl autorius, sklaidydamas penkiaknygės — Toros turinį, praleidžia pirmąją knygą — Genezę (pradžios knygą) ir pradeda nuo *Išėjimo* knygoje aprašytų įvykių — pasakojimo apie protėvius ir perėjimą į patį „likiminį“ įvykį — išėjimą iš Egipto. Jis, laikydamasis pasirinkto istorinio kelio, kitaip ir negalėjo padaryti, kaip tik šiuo būdu padėti skaitytojui suprasti pačią „išrinktosios tautos istoriją, kurios kulminacinis, „likiminis“ įvykis yra ne kas kita, kaip *exodus*, išėjimas iš vergijos krašto ir pati šios tautos vystymosi užuomazga. Prie pirmosios penkiaknygės knygos jis grįš II-ajame tome, kur bus paaiškinta vadinamo „Jahvisto“ darbas — proistorės užrašymas. Visa likusioji pirmojo tomo dalis yra gana detalus penkiaknygės skyrių sklaidymas, kurio dėka skaitytojas supažindinamas su visa izraelitų istorijos raida nuo Abraomo iki Dovydo karalystės kulminacinio taško. Viskas labai vykusiai pristatoma ir paaiškinama, niekad neįleidžiant iš akių viso geografinio, politinio ir kultūrinio fono, prieš kurį ši istorija vystėsi. Šios dalies skaitymas, mums atrodo, yra pirmiausia rekomenduotinas, nes jis, įjungdamas naujausią ir geriausią Šventraščio tyrėjų medžiagą, atvers ne vienam akis, taps tinkamiausiu raktu į pačių Senojo Testamento knygų skaitymą.

Antrojo tomo turinį sudaro pranašų veiklos nušvietimas, prieš tai skaitytoją supažindinus su priešistorine, mitiniu pirmosios Senojo Testamento knygos pobūdžiu. Po to eina kitų kultūrinių tradicijų nušvietimas, kuris padės ne vienam susidaryti žymiai geresnį vaizdą ne tik pačių pranašų rolės izraelitų tarpe, bet ir kitų kultūrų poveikio „išrinktosios tautos“ dvasiniam veidui atskleisti. Šiame tome skaitytojas gaus pačias naujasias Šventraščio tyrinėtojų darbo išdavas kurios padės jam geriau sekti pranašų, ypač pačių didžiųjų, reikšmę ne vien anieks laikams, bet ir dabar. Egzile ir su ja surišta izraelitų tautos dvasinė drama, atsispindi Izaijo ir Jeremijo bei kitų pranašų žodžiuose. Ypač skaitytinas paskutinis skirsnelis „Ezechielis: prie Babilonijos vartų“, kur autorius netiesiogiai padaro palyginimą ir su mūsų bei kitų tautų, gyvenančių pabėgėlių, išvietintųjų gyvenimu, likimu ir nurodo, kaip ir klaikausioje tamsoje vis dėlto įmanoma išgirsti Dievo balsą.

Trečiąjį šio *Rakto* tomą autorius skiria, kaip jis sako, „tikėjimo kraičio“, randamo Senojo Testamento knygoje, nagrinėjimui. Čia pro mūsų akis pravedamos ir antrojo Izaijo įspūdingosios maldos ir įžvalgos: Jahvės tarno, kunigiškosios karalystės įvaizdžiai, kurie paaiškina, kodėl ir Katalikų (Nukelta į 2 psl.)

Nežinomo lietuvių liaudies tapytojo akvarelė „Kristus neša kryžių“ iš kun. Oginskio buvusio rinkinio, dabar laikoma Kauno valstybiniame M. K. Čiurlionio vardo dailės muziejuje.

Venancijaus Ališo rinktinė

MARIJA STANKUS — SAULAITĖ

Venancijus Ališas. *Anapus marių.* Poezijos rinktinė. Redagavo Kazys Bradūnas. Aplankas Vytauto O. Virkau. Chicago: Ateities literatūros fondas, 1984. Literatūros serija nr. 29. 192 psl. Kaina — 7 dol. Gaunama „Drauge“ ir pas leidėjus: Ateities literatūros fondas, 10000 South Bell Avenue, Chicago, Illinois 60643.

*

Gyvendamas Brazilijoje, šiek tiek, atrodo, nuošaliau nuo lietuvių literatūros įkarščio, Vėnancijus Ališas-Aleksandras Arminas turbūt niekada nepagalvojo, kad jo draugai ir plunksnos bičiuliai jo neužmirš; dar daugiau, kad jie jį lietuvių literatūrai primins, jį jai gražins rimta, gražia knyga. Tokia yra Ališo pomirtinė knyga „Anapus marių: Poezijos rinktinė“, 1984 metais Ateities literatūros fondo išleista, Petro Kasulaičio finansuota, Kazio Bradūno redaguota, su Vytauto O. Virkau aplanku. Prelato Armino mieste, Mauá, paminklai liudija jo svarbą gyventojams, o ši knyga — jo įnašą lietuvių tautai.

Knygos gale Antanas Vaičiulaitis apibūdina Arminą ir jo kūrybą. Pamato me Arminą Lietuvoje, Brazilijoje; išgirstame apie jį atsiliepiamus. Viskas įdomu. Ir pagallvojame, kaip ir jį pažinęs A. Vaičiulaitis, kad jo paslaptis, jo esmė dar neišsakytos:

Kaip skaitytojas galėjo pastebėti, ši apybraiža sklaistė daugiau išorinį poeto Venancijaus Ališo kelią. Gal teisingiau būtų, kai rašoma apie poetą, kad išplauktų jo sielos istorija, išvidinis, slapstasis žmogus, nes iš ten ištryšksta ir kitas gaivina jo kūrybos šviesa ir garbė. Nors V. Ališas buvo uždaras žmogus, savo lyrikoje jis tarpais prabyla visu širdies atvirumu. Tad iš šio rinkinio lapų nesunku susirankioti ryškesnį ir jo sielos istorijos paveikslą. (psl. 181)

Armino gyvenimas stiprus, nuoseklus, suvaldytas, kaip ir jo poezija; jame, kaip ir jo eilutės, didelė jėga, jo „sielos istorijos“ pamatas. Galbūt faktai, kuriuos A. Vaičiulaitis mini, galbūt Armino darbai ir statybos nėra tik išorė ar paviršutiniškas sluoksnis, bet tiek pat svarbu, tiek pat esminiai surišti su Arminu, kiek jo poezija. Jis suderino, kaip retai kam pasiseka, išorę ir gelmę, darbus ir mintis, kasdienybę ir grožį.

Rinktinė keturių dalių. Trys jau spausdintų knygų eilėraščių: 39 eilėraščių, iš „Pietų kryžius“ 17, iš „Cascata cristalina“ 25. Ketvirtasis skyrius „Tarp laurų ir akacijų“, turi 27 eilėraščių rastus po Ališo mirties. Juos išrinkti, suvesti, pavadinti pajęgtų tiktai kitas poetas, ir tai puikiai Kazio Bradūno atlikta. Rankraščio istoriją K. Bradūnas papasakoja įvade.

Perskaičius šią rinktinę, su K. Bradūno žodžiu ir A. Vaičiulaičio straipsniu, kai ką galima suprasti ir apie Ališą, ir apie mūsų literatūrą. Daug kam, pavyzdžiui, Ališo poezija, kuri dažnai susirišusi su Brazilija, yra atrodžiusi tolima, keista, „egzotiška“. Eilėraščiuose, tačiau, aišku, kad Brazilija poetui sava, nekeista, neegzotiška. Ji nėra, kaip Brazilijoje negyvenantiems ar tropinių kraštų nepažįstantiems galbūt savotiška priešingybė Lietuvai, lyg pagunda tėvynę užmiršti. Daug tų pačių jausmų, tų pačių įvaizdžių priklauso ir Lietuvai, ir Brazilijai. Poeto sąmonė ir meilė apima abu kraštus kiek skirtingai, bet iš esmės panašiai. Dažniausias Ališo simbolis yra žiedas, randamas ir čia, ir ten. Žiedas išreiškia žemės esmę, gyvenimo paslaptį čia pat, šioje

marių pusėje, ir tenai, aname jų krante. Tarp dviejų uostų yra vanduo, marios, laivai — kelionė, kuri traukia, bet kurios atsisakoma, nes čia irgi yra tas žiedas, kuriame prasmė, grožis, meilė. Tinka tad Vytauto O. Virkau žiedų ir paukščių knygos aplankas.

Kadangi Ališo žiedas nespecifinis, nors gėlių rūšys būna minimos, sunku surasti tą tikrąjį raktą į Ališo sielą. Jei tai būtų kukli ramunė, galėtume daryti tam tikras išvadas; jei tobula rožė arba orchidėja, arba tropinė liana (knygoje klaidingai rašoma „lijana“), kitos galimybės išliktų. Bet žiedas kaip toks, apibendrintas, reiškia ryšį su žeme — žiedas iš žemės kyla, žemę puošia, sukaupia spalvas, surenka ir atspindi šviesą. Žiedo atspindys danguje yra žvaigždė. Žiedas ir žvaigždė surišti su žeme, bet taip pat ir su grožio sąvoka. Kodėl tad žiedu kalbėti apie gyvenimą? Kadangi žiedas gyvenimą išsprendžia. Lieka ma arti tikrovės, arti daiktų, nes gėlė yra reiškinys ir daiktas, bet tuo pačiu virš tikrovės, nes grožis yra abstraktus, ir pačioje dalykų esmėje, nes žiedas yra bendrybė. Ališo-Armino genijus yra tuo pačiu jį imti ir reiškinį, ir esmę. Todėl, atrodo, Arminas galėjo sėkmingai Brazilijoje gyventi, ilgdėdamasis Lietuvos; todėl Ališas neturėjo aplinkos išskirti, ieškodamas savęs.

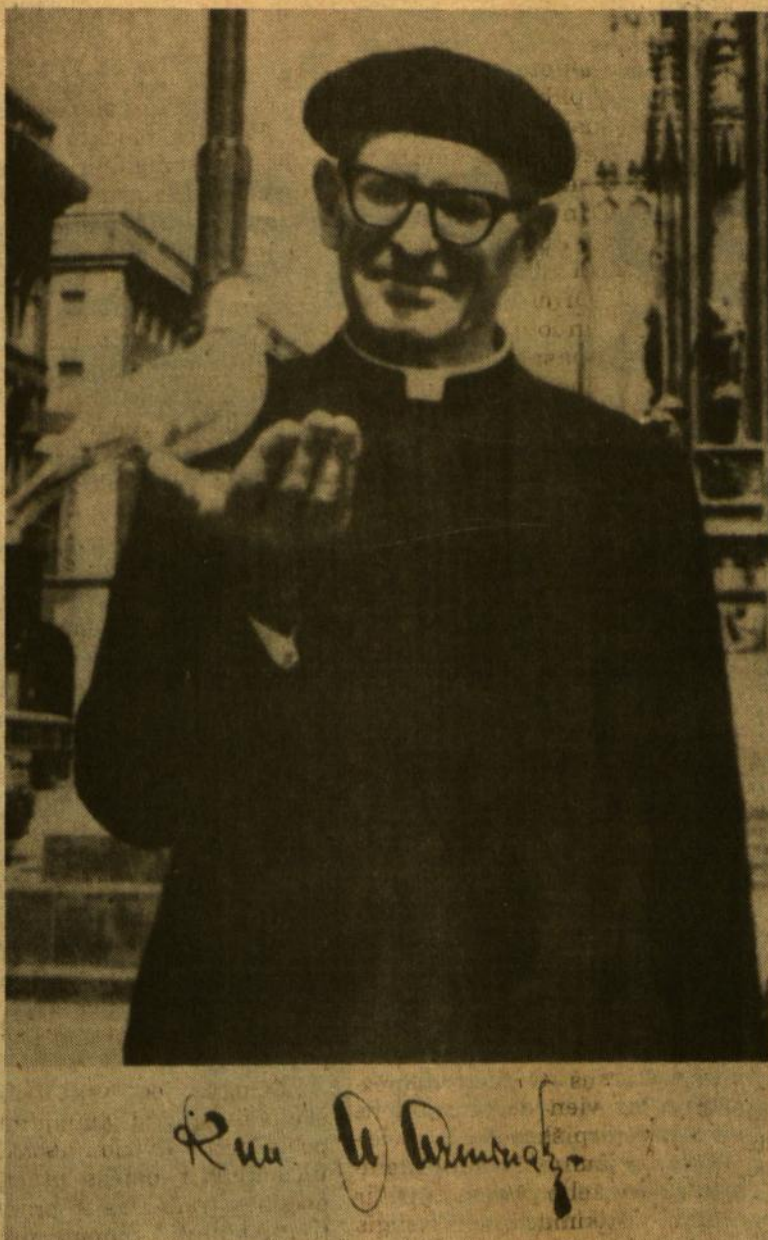
Klasikinė eilėraščių forma, kaip ir žiedo simbolis, tinka šiam požiūriui. Tradiciniu eiliavimu sukuriamas „bendras“ eilėraštis, kuriam būdingi besikartojantys simboliai: žiedas, paukštis, upė, laivas, migla, saulė, baltumas, širdis, ranka, lopšys ir A. Vaičiulaičio išvardinti „tyla, sapnas, uostas, žvaigždės, erdvė, žara, šešėlis, debesys, akmuo“ (psl.177). Poeto parašas taip pat yra eilėraštyje kodifikuota įžvalga, santrauka. Iš pirmosios rinktinės dalies, tarp daugelio, toks eilėraštis būtų „Sugrįžau į namus“. (psl. 20):

*Sugrįžau į namus. Ir mažesnis neg buvęs.
Mano didė dalis su manim nebegrižo.
O tenai — toluoj — tebetvyro vis krūvos,
Ten — pavasario upė — baltų žiedų išo.*

*Ar man bluoštą, vidurnakčio sapne, sudėsi?
Tu tik vienas lig šiol iš baltų mėnesienų
Ateini ir vediesi iš palmių pavėsio,
Kur upeliai čiurlena tarp žydinčių pienių.*

*Balti mūrai aplink prie paminklų pasvyra.
Ant šaltų akmenų — dar šaltėsnis šešėlis.
Sugrįžau į namus. O tenai toki tyra
Aš šaltinį mačiau! Jame prausėsi gėlės.*

Poetas svarbias, gražias vietas pasiekia sapnu — mintimis jis atkuria tobulą grožį. Tos vietos jį gaivina, užburia; tas grožis jo vaizduotę tikslina. Jos tokios stiprios, įspūdingos, kad jis jose palieka dalį sielos — jo sąmonė, jo vaizduotė lieka su ta vizija surištos. Jis pats sudėtingas, dalomas, bet gėlės yra pilnos, paprastos ir vientisos, ir todėl jos arti esmės. Poetas irgi yra esmė palietęs, bet jis negali prie jos, joje pasilikti, nes jam yra dar kita tikrovė. Šalia tobulo, nesikeičiančio, belaikės tikrovės, išreiškiamos gėlių atspindžiu šaltinyje, yra laikas, judesys, keitimasis, mirtis, simbolizuojami ant paminklų regimo šalto šešėlio. Poetas priklauso abiemis

Poetas Venancijus Ališas — kun. Aleksandras Arminas.

pasauliams — ir šiam regimam — kasdienybės, ir anam įsivaizduojamam — amžinybės. Jo parašas būtų paskutinis sakiny: „Jame prausėsi gėlės“, kur abi tikrovės sujungiamos pačia kasdienybės gėle, poeto įvaizdžio atkuriamą, ir gėlės nepaliečiamu atvaizdu ten, kur joks žodis nepasiekia.

Antros dalies eilėraštis „Pavasaris“ (psl. 61), tarp kitų, turi panašią temą kaip „Sugrįžau į namus“ ir kai kuriuos panašius įvaizdžius — grįžimas, šaltinis, upelis, gėlė. Orchidėja yra suasmenintas gyvenimo zenitas; ji pačiame grožyje, kaip ir visas pavasario pasaulis. Šiame eilėraštyje grožis ir laimė rišami su jaunyste, kuriai praėjus, klausima: „O kur mano jaunystės dangus?“ Žvilgis kančios ir ašarų aptemdomas, bet pavasario laimė vis tiek nedingusi, nors ją sunku įžūrėti.

„Sekminių rytą“ (psl. 82) eilėraštyje, trečioje dalyje, prisimenamas jaunystės įvykis. Jis buvo tiek svarbus, kad ir dabar, po daugel metų, žmogaus padėtis ir jo kancija. Poetas stengiasi nebijoti to supratimo ir jam surasti tyrai, kaip tąkart. Jis atnaujina poeto sielą. Nors eilėraštis yra apie praeitį, pagrindinis jausmas nėra nostalgija, bet atsinaujinimas. Paskutinis posmas parodo sielą, nusikratancią metų naštos, tą praeities veidą, taip pat metų paslaptį, vėl regint:

*Tu šypsojaisi man; aš šypsojau si tau.
Sypsena — pravirti mūsų laimės langai.
Vis tolydžio tave, skaistus veide, matau,
Nors jau ilgesio mariomis tu aptekai.*

Paskutiniosios knygos dalies eilėraštis „Vagalume“ (psl. 139), kaip ir kiti, parodo, kad visa aplinkuma — žvaigždės, dangus ir vandenynas,

Atrakintos durys iš Šventraščio lobyną

(Atkelta iš 1 psl.)

Bažnyčia savo liturgijoje pasinaudoja palyginti labai gausiai iš šio vėliausio (II-jam šimtmečio prieš Kristų) užrašyto dvasinio turto. Čia ir psalmėms skirta gana daug vietos, ir kūrybinės novelės — apsakymams apie Joną bangžuvio viduriuose, Jobą, Esterą, Juditą. Autorius čia gerai paaiškina ir pabrėžia, kad nereikia laikyti tų atpasakojimų istoriškais, bet tik istoriškais novelėmis. Šitai yra kaip tik šiuo metu biblinių studijų naujojo posūkio apraška, būtent nelaikyti Šventraštyje randamų atpasakojimų istoriškais, bet istorinėmis novelėmis, kurių tikslas atskleisti, autoriaus žodžiais, „Dievo užmoji žmonijos istorijoje“.

Trečiąjį savo *Rakto į Senąjį Testamentą* tomą autorius baigia, nušviesdamas istorinę, geopolitinę ir religinę padėtį, taikliai panagrinėdamas vadinamąjį „apokaliptinį“ bruožą pačiose vėliausiose užrašytose Senojo Testamento knygose, pačios judėjų tautos susiskaldymą ir susmulkėjimą, pasireiškusį bent trim religinio nusiteikimo bei religinės pasaulėžiūros formomis. Čia rasime paaiškintus sadukė-

„Rakto į Senąjį Testamentą“ III tomo įvadinis puslapis — įrašas dail. Pauliaus Jurkaus.

jų, fariziejų ir esenų skirtumus. Autoriaus tai pavadinta „tarptestamentiniu“ laikotarpiu, kurį žymiai geriau suprasti padeda naujieji, po Antrojo pasaulinio karo atkstatieji radiniai, pvz., Kumerne prie Negyvosios jūros ir panašūs. „Mus pasiekusi tarptestamentinė judaizmo raštija — šventraštinė ir nešventraštinė — liudija, kad apokalipsė buvo labiausiai mėgiamas Sendoros bendrijos raštas... Persekiojimo metu, tikėjimui išgyvenant nuožmų istorinį bandymą, pamaldieji judėjai dėjo savo viltis į ateinančią

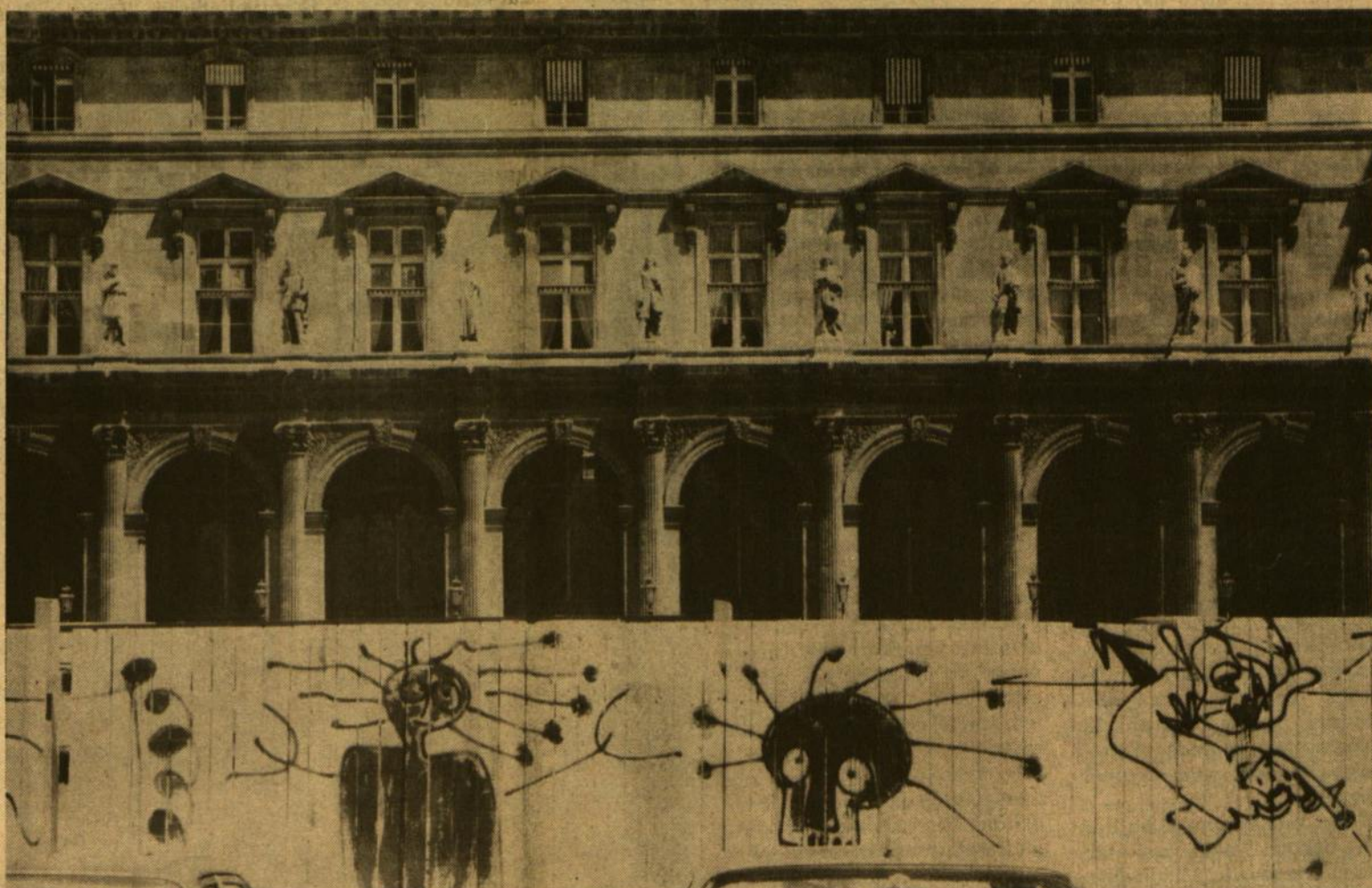
Ragažinsko, mėgo, šiuos lietuvių poetus: Maironį, Baranuską, Strazdą, Donelaitį (psl. 174). Jis pats rašo, iš tos kunigo-poeto tradicijos išeidamas. Jo ypatingas talentas yra vienu žvilgsniu matyti regimą ir neregimą tikrovę, ją išreiškiant vienu, dažnai žiedo, simboliu. Kad už tai buvo mokama kaina, aišku iš eilėraščių, kuriuose jaučiamas didelis skausmas. Matyti abi tikrovės, jas laikyti širdyje ir bandyti išsakyti, neišskiriant nei vienos ir todėl nepasirenkant nei vienos, nei kitos, ir yra sielos kancija. Ir tai ne vien dėl to, kad tikrovės viena kitai priešingos, bet labiau dėl to, kad jos tokios panašios, jog, jas apėmus, sprogtų širdis.

Ališas priklauso lietuvių literatūrai, kuri vystosi ir plečiasi ne vien tais rašytojais, kurie kuria lietuviams įprastos gamtos įvaizdžius ir jiems žinomomis aluzijomis, bet ir tais, kurie, kaip Arminas, nukeliavo toliau.

Karalystę“ (*Raktas į Senąjį Testamentą*, III, psl. 466).

Užsklęsdamas Senojo Testamento įvykių atpasakojimą ir dar kartą suglaustai paduodamas Senojo Testamento kanono sudarymo istoriją, mūsų autorius puikiai susumuoja pagrindinę mintį, kurią norėjo perteikti skaitytojui: „Senasis Testamentas yra tikėjimo istorija. Jo puslapiuose atsimenama ir aiškinama ilgaamžė Sendoros bendrijos kelionė į ateitį... Izraelis — Sendoros bendrija šventė savo likiminiu įvykiu — Sendorą ir Mesiją. Švėsdama šventąją praeitį, Sendoros bendrija mokėsi gyventi dabartyje, veidu ir širdimi žiūrėdami į ateitį — Naujosios Sendoros amžių, kūrinių atnaujinimą, Dievo karalystės atėjimą. Senasis Testamentas baigiasi lyg neužbaigta drama... Senasis Testamentas alsuoja pašaukimu gyventi dabar. Dievo ateities jėga — susitikti tikėjimu su ateities prasme ir laime dabar. Todėl laukimas Senojo Testamento puslapiuose yra kūrimas, — kuriama istorinė sąmonė... Pusbapis po puslapio liudija, kad istorija turi išganymo tikslą ir tuo pačiu išganymo prasmę...“. Šitie užsklandos žodžiai mums aiškiai pasako, kaip reikia minti ir širdį kreipti, imant į rankas ir pagarbiai skaitant atskleistuosius Šventraščio tekstus, kuriuose iki šiol mums buvo „užrakintas“ nuostabus lobis.

Kun. prof. A. Rubšio Šventraštį nagrinėjantis „penkiatomis“ yra neįkainojamas turtas. Jis labai skirtingas nuo daugelio „įvadų“ i Senojo ir Naujojo Testamento knygas. Man sunku būtų jį pavadinti „įvadu“, juo mažiau „raktu“. Šį didį jo darbą greičiausiai būtų galima pavadinti bibliūnių esėju rinkiniu. Kun. A. Rubšio „Raktai“ yra greičiau enciklopedinio masto kūrinių, gausia literatūra, naujausių tyrimų rezultatais praturtinti ir lakia, retai vartojamais žodžiais papuošta lietuvių kalba išdailinti perlai. Skaityti tačiau nėra lengva ir ne viena pradėjanti gal ir šiek tiek atbaidys sukauptos informacijos ir žodžių gausa. Daug santūriau ir trumpiau parašytas vienas „Rakto“ tomas, galimas dalykas, būtų lengviau įsiūlomas ir specialiai tam nepasiruošusio rankas. Buvo pastebėta, ypač pirmuosiuose tomuose, kai kurių neapdairiai praleistų korektūros klaidų. Pasakojimą suskaldantis kai kurios antrinės antraštės, atrodo, ne visai atsako skirsnelio turiniui, pvz., III tomo aštuntojo skirsnelio „Tiltai ar sienos?“ galėjo būti kitokiu arba visai be atskiuro pavadinimo. Reikia autoriui padėkoti už gausias nuotraukas, kurių daugumą jis pats yra padaręs savo kelionėse po „Šventraščio kraštus“. Šių eilučių rašytojui visa autoriaus pastanga, atskleista penkiuose tomuose, panaši ir labai kruopščiai ir ilgai austą flamandišką gobeleną. Jį tikrai įvertinti ir juo pasigrožėti reikia tam tikros distancijos. Todėl, kaip pirmojo tomo i Senąjį Testamentą knygos įvade rašo a.a. kun. Stasys Yla, „Raktas į Senąjį Testamentą padės mums susidomėti Artimųjų Rytų senąja istorija, mažai mums žinoma, o labai spalvinga. Jau vien dėl to šis veikalas bus vertas skaityti. Bet autoriaus noras ir tikslas yra kitas — kad imtume į rankas patią Šventąją Knygą, kuri yra Dievo žodis ir veikmė, praverianti gyvenimo prasmę ir ateities viltis...“ Skaitant patį Šventraščio tekstą ir čia pat po ranka turint Antano Rubšio *Raktą* reikia laukti, kad pamažu išryškės visos paslėptos šito nuostabaus „gobeleno“ gijos, o ir pats Šventasis Raštas sužerės mylinčio Tėvo veido atspindžiu.

„Le Louvre, Paris, 1984“ — iš Algimanto Kežio, SJ, fotografijų serijos „Paryžius, 1984“. Šios serijos darbų yra įsigiję Paryžiaus Bibliotheque Nationale ir Musée Carnavalet savo nuolatinėms kolekcijoms.

Juozas Girnius ir grožinė literatūra

KAZYS BRADŪNAS

Ištarus Juozo Girniaus pavarde, kiekvienam turbūt mintin pirmiausia ateina — filosofas. O ta pavarde šiomet dažniau minima dar ir dėl to, kad jam suėjo 70 metų amžiaus. Sutiksime tad ir mes, kad Juozas Girnius, pirma viso kito, yra filosofas. Bet neužsidares savo mąstyme, lyg dramblio kaulo bokšte, o reiškiąs giliomis įžvalgomis visose kultūrinio bei visuomeninio gyvenimo srityse. Šį kartą mums čia rūpės Juozo Girniaus kontaktai su grožine literatūra.

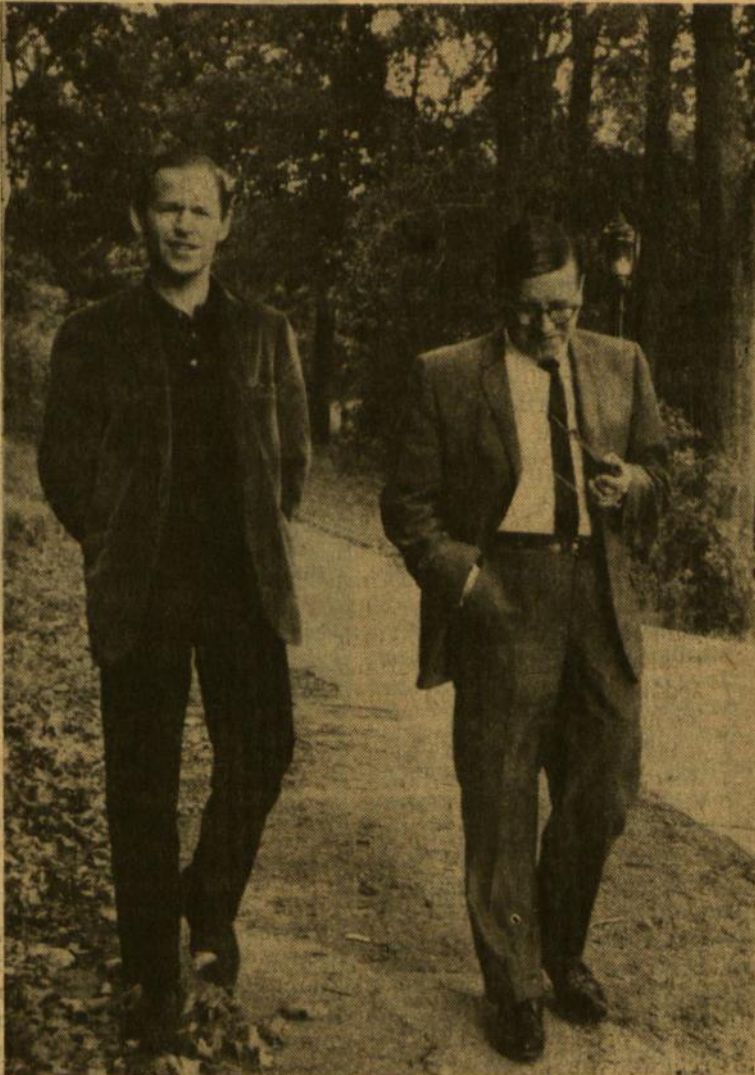
Aplamai pasaulinės literatūros, ypač poezijos, raidoje buvo laikotarpis ir autorių, kada grožinė literatūra ir filosofija atrodė tikros seserys. O ankstyvus žmonijos kultūros žingsnius grožinė žodžio kūryba ir pirminis mąstymas atrodo taip artimai giminingi, kad gali net kilti klausimas: ar grožinė žodžio kūryba gimė iš mąstymo, ar mąstymas iš poezijos? Ir naujaisiais laikais įvairiose pasaulio literatūrose ir filosofijoje, ir poezijoje netoli viena nuo kitos nušoko. Nereikia nė šiuo atvilgiu labai būdingos Ryt tradicijos. Apie tai pavyzdžiū būti ir racionaliuose Vakaruose. Ir net mūsų pačių amžiuje, kai tas ar kitas rašytojas yra žymus filosofas, o tas ar kitas filosofas, nors dramų, romanų ar poezijos nerašo, bet jiems skiria išskirtinį savo dėmesį. Pirmuoju atveju iliustracija galėtų būti prancūzas Jean Paul Sartre, antruoju atveju — vokiečių Romano Guardini. Pirmasis yra ne tik nobelininkas rašytojas, prozos bei scenos veiklų meistras, bet ir vienas žymiausių šio amžiaus egzistencialistinės krypties filosofų, antrasis — teologas ir filosofas, pats grožinės literatūros nekūręs, bet jos interpretacijai skirtus savo veikaluose gilaus dėmesio rodęs Dostojevskio, Hoelderlino, Rilke kūrybai. Panašiu pavyzdžiū galėtume čia minėti daugybę. Bet tai jau prašoktume laikraščinio straipsnio rėmus. Suminėjome tik šiuos du dar ir dėl to, kad galime čia padaryti tam tikrą analogiją ir su mūsų situacija: Antanas Maceina-Jasmanas yra taipgi ir filosofas, ir rašytojas-poetas, o Juozas Girnius — filosofas, bet taipgi dėmesingas grožinės literatūros ir jos būklės interpretatorius.

Su šiais dviem žmonėmis, galima sakyti, ir prasidėjo mūsųose toks artimas filosofijos ir grožinės literatūros sąlytis. Žinoma, tam tikro suartėjimo buvo ir anksčiau. Juk net Donelaičio „Metai“ jau baigiami ne vien teologine meditacija, bet ir kone egzistencialistinės filosofijos užuomina:

*Ir tavo mislys neigi
bedugniai mums pasirodo,
Kad mes kartais per giliai
pasidirsinė žiūrime.*

O vėliau ir Vinco Mykolaičio-Putino poezijoje randame apšči filosofinių gilmenų. Bet tai vis būdavo daugiau ar mažiau pavieniai šio pobūdžio blykstelėjimai, neliudiję visuotinesnio grožinės literatūros ir filosofijos suartėjimo, jei nei susigiminiavimo. Tai nereikia, kad iš jų artumo kilusi literatūra savaime jau yra gera. Bet mūsų literatūros, ypač poezijos, raidoje pirmą kartą tokiu visuotiniu pabrėžtas filosofijos ir literatūros viena kitai poveikis buvo tikra naujiena. Buvo tai, ko dar nebuvo. Ir mūsų kultūros aruodas galėjo pasipildyti naujos sėjomainos grūdais.

Turbūt atspėsime, jog čia turiu mintyje visą tą pokario

Literatūrinis pokalbis — poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas ir filosofas dr. Juozas Girnius. Nuotrauka Vytauto Maželio

žemininkų-lankininkų rašytojų kartą, kurią su Maceina ir Girnium samoningai ir nesa-moningai jungė dėmesys literatūrinio kūrinio gelmei. Ir giminingumas čia nebūtinai kokia nors pasaulėžiūrine prasme, o bendruoju ir individualiu dėmesiu filosofijos ir literatūros sąveikai. Ne vienu atveju abu dū abieju mūsų filosofai aktyviai plunksna ir žodžiu paliudijo savo pri-raišumą šiai naujai mūsų literatūros kartai. Užtenka tik prisiminti Juozo Girniaus studijinį „Žemės“ antologijos įvadą ir Antano Maceinos-Jasmano straipsnius „Literatūros lankuose“, kur jis išėjo ginti žemininkų požiūrio pozicijas prieš pseudopatriotų ir moralistų puolimus.

Tačiau Antanas Maceina visai šiai 1915-1920 metų gimimo mūsų rašytojų kartai vis dėlto buvo, nors ir labai draugiškas, bet jau vyresnis, pagarbūs, iš katedros kalbantis ir daugiau savo raštais patraukiantis. Tuo tarpu Juozas Girnius visiems žemininkų-lankininkų bendramžiams buvo taipgi bendramžis, galima sakyti, to paties lopšio. Tai buvo tikra viename-čių savutės draugystė. Kelių metų vieno ar kito vyresniškumas čia nieko nereikšė. Ir kuris kuriam čia turėjo daugiau poveikio literatūrinio intereso, tiesiog neįmanoma šiandien pasakyti. Greičiausiai pati istorinė mūsų literatūros raida buvo šiam filosofiniam-literatūriniam žingsniui pribrendusi. Reikėjo tik ją išnaudoti. Ir kurie tai suprato ir ta kryptimi savo kūrybinę veiklą rikiavo, šiandien jau verti prisiminti.

Vienas iš pirmųjų toks yra ir šiandieninis jubilatas dr. Juozas Girnius, kurio indėlis naujosios mūsų literatūros portretui yra labai reikšmingas ir originalus.

Ir tai prasidėjo karo išvakarių ir pirmųjų okupacijų metais. Visa čia minėtoji karta dar sėdėjo Vilniaus ir Kauno universitetų auditorijose, tačiau atskirti nuo viso kultūrinio pasaulio, be naujų knygų, be jokių kultūros žurnalų iš užsienio. Kultūrinio-literatūrinio intereso palaikymas ir jo ugdymas atėdavo tik iš atitinkamų profesorų lūpų ir iš ankstesnių leidinių bibliotekose. Buvo savotiškoje savo kelio kryžkelėje. Bandantys rašyti,

jau žinojome, kad negalime pasukti Aisčio-Brazdžio ir kitų pramintu keliu. Epigonais būti nenorėjome. Bet į kūr? Daugelis senųjų tezių nebuvo mums prie širdies. Nors Rytų ir Vakarų bestijos kraujuodamos ritosi per mūsų žemę, vis tiek dvasinė prasme nesijautėme kokioje nors jų kryžkelėje, juo labiau nejuosmės kokios nors jų sintezės savyje. Grynai su savo tautiniu indėliu jautėmės vakariečiai krikščioniška ir humanistine prasme, tautos pasirinkta prieš šimtmečius ir nūnai susikaupusia dvasioje.

Slavų pasaulis mums jauniesiems, bent daugumai mūsų, buvo svetimas. Taipgi per gimnazijose pramoktas vakarietiškas kalbas natūralus dėmesys krypo į Vakarų Europos literatūras. Šalkauskio ir Putino karta, buvusi savo studijų metais dar Rytų ir Vakarų mokslo centrų, savo dvasioje galbūt ir jautė tą tikrą ar tik menamą Rytų ir Vakarų sintezę. Mums, jaunesniajai kartai, buvo tik lietuviškos kultūros klodai ir tik Vakarai. Todėl jeigu kalbėti apie kokią nors sintezę, tai ji galėjo būti tik tarp grynai lietuviškos ir vakarietiškos dvasios gelmių. Tų gelmių labai ieškojome. O apie tas gelmes nuolat savo raštuose ir savo universitetinėse paskaitose kalbėjo ir Antanas Ma-

ceina, ir Juozas Girnius, jau gerokai pabuvoję ir ano Vakarų pasaulio mokslo židinių. Tarp jų ir mūsų tad savaime užsimezgė asmeniškos pažintys ir dvasinė giminytė. Jų abiejų dėmesys literatūrai buvo gerokam jaunųjų būriui labai prie širdies. Dainuotinės tradicijos poezija ir pasakojamoji įvykių proza mums jau neimponavo. Nepasitenkinome vien tik teigimu, kad taip yra, bet nuolat jau rūpėjo klausimas: kodėl taip yra? Norėjosi brautis į visa ko buvimo priežastis tiek poezijoje, tiek prozoje, tiek dramoje, tačiau nepalikant literatūros ir neperšokant į filosofiją. Tai buvo naujas ir dar neišbandytas kelias. Bet jis viliojo. Ypač kai to kelio krypčių gaires tai šen, tai ten smaigstė dar ir „literatūriniai filosofai“.

Ir visa tai šiandien, jau daugiau po 40 metų, yra maloniai prisimenama praeitis, tačiau netelpanti vien asmeniškių santykių rėmuose, ryškėjanti ir kaip pirmą kartą istaka visos žemininkų-lankininkų kartos pastangų.

O apie tai čia rašant, jubilatas Juozas Girnius pabrėžtinai ne vien dėl to, kad jis buvo betarpiškas bendrakeleivis tada jaunosios mūsų literatūros kelio pradžioje, bet ir labai ištikimas bendražygis tolimesniam gyvenimo kelyje. Ištikimas ne tik savajai kartai, bet ir apamai grožinei literatūrai. Kada ir kaip ta ištikimybė reiškesi mūsų literatūrinio gyvenimo keliuose ir kryžkelėse, bent prabėgus sukaktuvine proga verta čia užsiminti. Ir iš anksto reikia pasakyti, kad tai nebus pilna šios rūšies jo raštų bibliografija. Ne viskas turėta po ranka. Pagaliau gal ir nebūtina visą iki smulkmenų laikraštiniams straipsnys suregistruoti. Temai praversių juk ir Juozo Girniaus literatūrinių paskaitų ir literatūrinių kursų apžvalga. Ir jauniesiems, bent daugumai mūsų, buvo svetimas. Taipgi per gimnazijose pramoktas vakarietiškas kalbas natūralus dėmesys krypo į Vakarų Europos literatūras. Šalkauskio ir Putino karta, buvusi savo studijų metais dar Rytų ir Vakarų mokslo centrų, savo dvasioje galbūt ir jautė tą tikrą ar tik menamą Rytų ir Vakarų sintezę. Mums, jaunesniajai kartai, buvo tik lietuviškos kultūros klodai ir tik Vakarai. Todėl jeigu kalbėti apie kokią nors sintezę, tai ji galėjo būti tik tarp grynai lietuviškos ir vakarietiškos dvasios gelmių. Tų gelmių labai ieškojome. O apie tas gelmes nuolat savo raštuose ir savo universitetinėse paskaitose kalbėjo ir Antanas Ma-

celiu, nes abi eina į viena, nors ir skirtingais keliais“.

„Poezijos objektu gali būti visa: ir smilga, ir pavasario diena, ir žvaigždėta naktis, ir kalnų audra, ir motinos meilė, ir kario mirtis, ir tautos herojiniai žygiai, ir žmogiškasis likimas, ir Dievybė. Tai, kad poezijos objektas yra visa, ir reiškia, jog poezija eina ne į atskiras būtybes savyje, o į patią būtį ir atskirųjų būtybių pasaulio visumos prasmę“.

„Mūsų ligšiolinė poezija, apskritai, nebuvo neidėjinga, tik neretai jos idėjingumas liko apgailėtinais sekus. Ne vieną poetinę jėgą troškino ar asmeninių sentimentų siaurumas, ar plačiųjų interesų plokščias supratimas. Neabejotina, kad mūsų poezijos intymesnis atsiskleidimas filosofijai padarytų ją gilesnę — ir žvilgsnį suvisuotintą, ir jos vidinę jėgą subrandintą“.

Skaitėme tada tokius ir panašius Juozo Girniaus teigimus ir jutome, kad tai yra tas pat, kas ir mums yra labai sava. Juo labiau, kad rašto pabaigoje autorius pirštą atkreipia į tuometinius mus pačius.

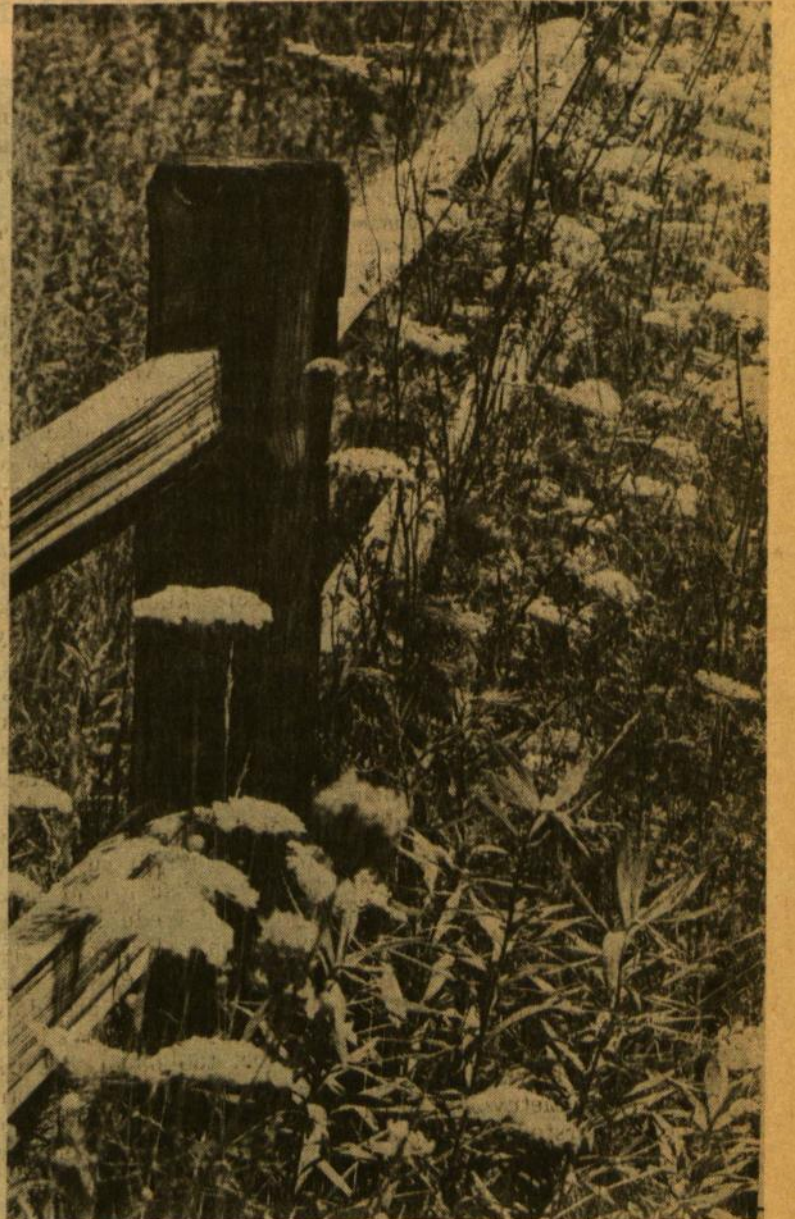
„Džiugu, jog yra ženklų, skelbiančių, kad jaunoji mūsų poetų karta atviriau atsiskleis filosofijai ir pajęs praeities poetines tradicijas ir praplėsti, ir pagilinti“. Žinoma, tokios užuominos tada labai kurstė mūsų dar gerokai žaliūkišką kūrybinę drąsą.

Literatūrinis pokalbiuos buvo gyvai diskutuojama literatūros visuotinumui ir tautiškumo klausimui. Girniaus vėl tuoj buvo gyvenimiškai atsiliepta straipsniu „Rūpesčiai dėl literatūros tautiškumo“ („Laisvė“, 1942.XII.31. Tai ir buvo paskutinis to laikraščio numeris, nes vokiečių okupacinė valdžia dienraštį uždarė). Buvo užgriebta literatūros tautiškumo problema, kurios aktualumas nėra išnykęs ir dabar tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje. Ir problema ne kartą nueinanti net iki tam tikrų nesupratimų. O Girniaus tada iškeltos tezės gali labai praversti ir šiandien.

„Literatūra yra tautiška ne vienu kuriuo savo momentu, o visa savo visuma. Konkrečiai tariant, literatūra yra tautiška ne tik turiniu ar tik lytimi, bet ir turiniu — pergyvenimu ir lytimi — šio pergyvenimo išreiškimu“.

„Literatūros tautiškumas kyla ne iš liečiamojo dalyko, o iš savotiško jo lieto — iš paties kūrėjo tautiškumo, jaugimo į tautos tipą, sutapimo su tautos jausena bei mąstysena, išgyvenimo į tautos dvasią“.

„Literatūros tautiškumas nesutampa su jos liaudišku-

Nuotrauka Algirdo Grigaičio

Vladas Šlaitas

AUKSINIS ŽIEDAS

*Aukštinis žiedas nuriėjo ir pradingo
aukšto ir kvepiančio žolė.*

Ir taip

jisai sau slepiasi dabar tik savo džiaugsmui.

Ir aš eilėraščius rašau tik savo meilei

ir vienos vasaros žolės laukiniam džiaugsmui,

kad nuo

nuo saldžiausio kvepalais pakvėpusio savo šėšelio.

RAUDONOS ROŽES

Galima pabėgti nuo karo,

bado,

ugnies

ir maro,

bet negalima niekur pabėgti nuo savo šešelio.

Tik raudonos ir skaisčios rožės nebėga niekur

nuo saldžiausio kvepalais pakvėpusio savo šėšelio.

mu, kaip apskritai tauta nesutampa su liaudimi. Tautai lygiai priklauso ir šviesuomenė, kuri, nors faktiškai ir išauga iš liaudies, bet principiškai yra pašaukta liaudį praaugti — jai vadovauti — vesti pažangesnėn ateitin. Panašiai ir liaudies kūryba individualinei šviesuomenei yra pagrindas, bet niekada galutinis idealas“.

„Literatūros tautiškumas negali būti vertinamas sustingusiomis, vien praeitį išreiškiančiomis normomis. (...) Vieno laikotarpio literatūra, savo laiku išreiškusi tautą, negali būti laikoma matu kitų, vėliau ateisiančių laikų literatūros tautiškumui vertinti. To, kas ateina, negalima matuoti tuo, kas buvo“.

Ir pokario metais stovykliniame išeivijos kultūrinio gyvenimo laikotarpyje Juozas Girnius nuo grožinės literatūros neatšoksta. Labai gyvos ano meto įvairios literatūrinės apraiškos, jau turint tiesioginį kontaktą su išgyvenusių bekylančiais Vakarais, žybčiojo karštomis diskusijomis, kartų kaitos kampuočiais ir kitokia dinamika. Akademiškai įžvalgus Juozo Girniaus žodis rimties balansui išlaikyti labai tiko tokioje situacijoje. Štai „Aidų“ žurnalo 1946 m., rugsėjo mėn., Nr. 11(23) randame Juozo Girniaus straipsnį „Grožis ir tiesa“. Antrinė antraštė — „Literatūros idėjiškumo klausimu“. Autorius čia temą labai logiškai išlukštena, be kita ko nurodydamas skir-

tumą tarp idėjiškos ir ideologiškos literatūros. Pora citatų iš straipsnio pabaigos.

„Kai tezinė literatūra, užuot užaugusi iš betarpiško tikrovės pergyvenimo, nori jam užmesti ideologinių tezių tinklą, tai idėjinė literatūra atskleidžia patį vidinį tikrovės idėjiškumą — žmogiškąjį reikšmingumą“.

„Kai tezinė literatūra praeina su savo tikinčiaisiais („partijomis“), tai idėjinė literatūra lieka gyva visu laikų žmogui, panašiai kaip užmirštami ir gražiausi pamokslininkai, bet amžinai lieka gyvi šventieji, nors ir paprasčiausi. Žodžiai, nors ir gražūs, praeina, o tiesa lieka — lieka amžinai graži“.

Tame literatūriniame stovyklų šurmulyje greit iškiilo ir literatūros „kandžių“ — grafomanų klausimas, o po to ir kritikos problema, kai kritika nepasigailėjo net pagarbų statusą įsigijusių rašytojų. Juozas Girnius šią dvilypę problemą susumavo straipsniu „Literatūros kritinio vertinimo klausimu“ („Aidai“, 1947 m. liepos mėn., Nr. 4). Ilustracijai čia pateikiame kelis, tiesiog aforistinius teiginius.

„Rašytojo kūriniai liudija įkvėpimą, grafomanas tik tai darbą, tiktai techninę pastangą“.

„Neturi kritikas save laikyti aukštesniu teisėju, bet taip pat ir rašytojas neturi žiūrėti į kritiką iš aukšto“.

„Laiko tėkmėje išlikimas — štai tikrasis vertės liudijimas“.

(Nukelta į 4 psl.)

Dr. Juozas Girnius (viduryje) su rašytojais Alfonsu Nyka-Niliūnu ir kun. dr. Leonardu Andriekeu (kairėje) bei Antanu Vaičiuliaičiu (dešinėje). Nuotrauka Vytauto Maželio

Juozas Girnius ir grožinė literatūra

(Atkelta iš 3 psl.)

„Grožis — galingesnis už laiką, nes jis net ir laiką priverčia save skelbti“.
„Intencijų kilnumas bei pastangų sąžiningumas galioja tik žmogaus, o ne kūrybos vertinimui“.

Ir visa tai nė kiek nepaseno. Tinka ir šios dienos mūsų literatūros svoriams.

Neapsiėjo be Juozo Girniaus literatūrinio žvilgsnio ir stambiausias Vokietijos pokario metų mūsų literatūros metraštinis „Tremties metai“. Leidinys redaguotas Bern. Brazdžionio ir Patrijos leidyklos išleistas 1947 metais lietuviškos knygos 400 metų sukakčiai paminėti. Tai tikrai paminklinė, visų mūsų laisvųjų rašytojų sutelktinė ir neblogai įkūnyta pastanga. Metraščio puslapiuose Juozo Girniaus straipsnis „Kūrybinio originalumo prasmė“. Prisiminimui ar susipažinimui kelios citatos.

„Menininką daro originalu ne dar niekieno neaptiktos temos radimas, o visų pirma naujas, tegu ir senos, temos nušvietimas. Gali ir naują temą radęs rašytojas nebūti originalus, — tuo atveju, kai jis, nepajėgęs jos kūrybiškai pergyventi bei apipavidalinti, liks paprastu išorinės tikrovės plagiatoriumi (nėra esminio skirtumo ar plagijuojamas svetimas kūrinys ar savitai, kūrybiškai nepergyventa išorinė tikrovė)“.

„Kai nekūrybiška žmogų įtaka iš tiesų pavergia, vergiškai suklupdydama, tai kūrybiškam žmogui įtaka yra žadinanti kova dėl savo individualybės kūrybinio išryškavimo. Kovoje su svetimumu „tu“ ir savausiai „aš“ astriau išryškėja“.

„Kas neturi istorinio žvilgio, negali suprasti ir dabarties istoriškumo, ir kas užmerkia akis dabarčiai, užmiršta, kad amžinosios vėrtės pasiekimas įmanomas ne kitu būdu, kaip savojo laiko įamžinimu“.

Ir persikėlus iš Europos į užjūrius, Juozo Girniaus dėmesys mūsų literatūriniam gyvenimui nesumažėjo, gal dar net labiau suintensyvėjo. Mat bendraamžiai poetai susibaudė išleisti savo kartos manifestacinę poezijos antologiją. Ir Juozas Girnius sutiko parašyti jai studijinį įvadą. Taip 1951 metais pasirodė „Žemės“ 200 dardo antologija, kurioje iš 200 didelio formato puslapių 60 yra skirta Juozo Girniaus studijai, pavadintai „Žmogaus prasmės žemėje poezija“. Ne vienu atžvilgiu angažavimasis tokio pobūdžio ir tokios apimtys raštui buvo, galima sakyti, pirmakartinis visoje mūsų literatūrinių antologijų istorinėje raidoje. Ryšium su anuomet jaunų mūsų poetų (Kėkšto, Bradūno, Nykos-Niliūno, Mačernio ir Nagio) kūryba, studijos autoriaus čia aptariamai ir antologijos sąvokos niuansai, ir generacinio solidarumo bruožai, ir generacijų tarpusavio santykiai, naujo ir seno konfrontacija; įtikinama įreminami lietuvių poezijos istorinės raidos būdingieji etapai, nušviečiamas jų didžiųjų atstovų kūrybos pobūdis. Ir tik visa tai išlukštenus, prieinama tiesiogiai prie pačių antologijos dalyvių — žemininkų kūrybos. Pabrėžiamas jų esminis originalumas — poezijos idėjingumas, minties gilumas, grožio ir tiesos bendrumas, rūpestis visa ko prasme. O kiekvieno žemininko tuometinės kūrybos įžvalgus tenykštis aptarimas nepaseno dar ir šiandien, nors ne vienas jų yra vėliau išleistas apščiui ir naujų knygų.

Šitaip integraliai sutapę su poetų žemininkų karta, Juozas Girnius ir vėlesniuosius jų užmojus nestovėjo nuosalyje. Kai

Dr. Juozas Girnius vienoje iš vasaros studijinių savačių Dainavoje, Manchester, Michigan.

tu pačių žemininkų pastangomis 1952 metais buvo pradėtas leisti žurnalas „Literatūros lankai“, Juozą Girnį taipgi randame redakciniam kolektyve. Ir jau „Literatūros lankų“ antrame numeryje (1953 m.) jis kruopščiai ir spalvingai komentuoja „Žemės“ pasirodymo efektą ir išpūdzius mūsų ano meto visuomenėje ir spaudoje. Tai irgi labai akylus ir parankiai dokumentinis visko susumavimas straipsnyje „Grįžtant prie ŽEMĖS“. O kai 1982 metais Kanados Lietuvių Dienų Montrealyje akademija ir literatūros vakaras buvo skirti „Žemės“ antologijos 30 metų sukakčiai paminėti, tai rengėjų paskaitininku buvo pasikviestas ne kas kitas, o Juozas Girnius. Ir anas tenykštis jo žvilgsnis į „Žemę“ ir žemininkus po 30 metų daugeliu atžvilgių savo visu- ma ir savo detalėmis buvo labai intriguojantis ir spalvingas. Berods ši sukaktuvinė Juozo Girniaus paskaita po to niekur nebuvo atspausdinta. Ir tai tenka labai apgailestauti.

Tų pačių „Literatūros lankų“ pačiame pirmajame numeryje jau randame Juozo Girniaus straipsnį „Laimės ir kaltės problema Jean Anouil dramose“. Netrukus jo duoklės ir kituose žurnalo numeriuose. Šeštajame numeryje (1955 m.) skaitytoją jis patraukia tada ypač Vakarų aktualia tema „Dabarties beiluzinė literatūra“. Septintajame „Literatūros lankų“ numeryje (1957 m.) vėl užšokame ant straipsnio „Du žvilgiai į žmogiskosios būties paradoksą“. Tai buvo intriguojantis Blaise Pascalia ir Thomas Wolfe pažūrų gretinimas aptarimas. Rimtai ir linksmai kamuotas yra ir jo atsakymas į žurnalo skelbtąją literatūros anketą devintajame (paskutiniame) „Literatūros lankų“ numeryje 1959 metais.

O kiek dar panašių raštų, skirtų grožinei literatūrai arba bent su grožinės literatūros užuominomis galėtume rasti gausiuose „Aidų“ žurnalo komplektuose. Ir ne tik straipsnių, bet ir gyvų diskusinių replikų. Štai — dr. Jonas Grinius buvo atradęs krizę pokario metų mūsų poezijoje. Geram savo bičiuliui Juozas Girnius neiškentė nereplikavęs, savo pastabas šitaip užbaigdamas: „Su visokiais šauksmais dėl krizių, man regis, dažniausiai yra taip: sutinka kas naujas, jam svetimas apraiškas, nebepajėgia j jas įsigyventi, tai ir ima kalbėti apie „krizę“. Visada senesniesiems atrodo, kad

jaunimas nepataiko teisingo kelio ir nusuka į „krizes“. Bet tokių „krizių“ nėra ko baimintis, nes jos yra žmogaus kūrybinės dvasios, ieškančios rerum novarum, išraiška“ (Aidai, 1953 m., Nr. 1).

Kai kultūrinio pobūdžio diskusijas mūsų spaudoje pagyvino ir suaktualino šešiasdešimties kultūrininkų pasirašytas manifestas, raginantis pasipriešinti kultūriniam nuosmūkiui, tai neliko nuosalyje ir Juozas Girnius. Negana to, jis 1958 ir 1959 metų „Aiduose“ netrumpu straipsniu susumavo visas

akcijas ir reakcijas, kilusias ryšium su tuo manifestu, savuosius komentarus vis pailiustruodamas anuometinėmis mūsų literatūrinio gyvenimo realijomis.

Kaip ilgametis „Aidų“ žurnalo redaktorius, Juozas Girnius kartais pats turėjo rašyti ir metines mūsų kultūrinio gyvenimo apžvalgas. Žinoma, be dėmesio grožinei literatūrai čia taipgi neapsieidavo. Bet jo apžvalgos nebuvo tik sausas faktų suregistravimas, o ir taiklus, gyvas jų pakomentavimas. Pavyzdžiui, peržvelgęs 1966 metų išėjimoje išleistas poezijos knygas, dar priduria: „Taurių nusiteikimų ir kilnių minčių sklindinos visos mūsų poezijos knygos. Linkime joms skaitytojų, kuriems jos suteiktų iešotos atgaivos. Tačiau drauge negalime pamiršti, kad didelė yra ta poezija, kuri peržengia pašalinius uždavinius ir remiasi tik savo pačios kūrybine verte“ (Aidai, 1967 m. Nr. 1).

O aptaręs ankstesnių metų (1965) mūsų literatūrinį derlių, apžvalga baigia šitaip: „Ir kas gali skystis, kad negali rasti laiko lietuviškoms knygoms, kada jų tiek bepasirodo? Žinoma, vertė jų labai nelygi. Be nuostolio kai kas gali pasilikti ir autorių stalčiuose. Tik bėda, kad noras „siltai“ sutikti kiekvieną pastangą beveik baigia išblėsti sveiką kritiką. Normalus kritiškas vertinimas jau atrodo nebepadorių dalykų. Taip dedasi gal dėl to, kad ir skaitytojuose įprasta perdėti kritikos žodį ir tuojau pat įsivaizduoti, sumalimą“ (Aidai, 1966 m., Nr. 1). Argi visiškai netinka ir šiai dienai?

Pagaliau kiek visokių grožinės literatūros užuominų

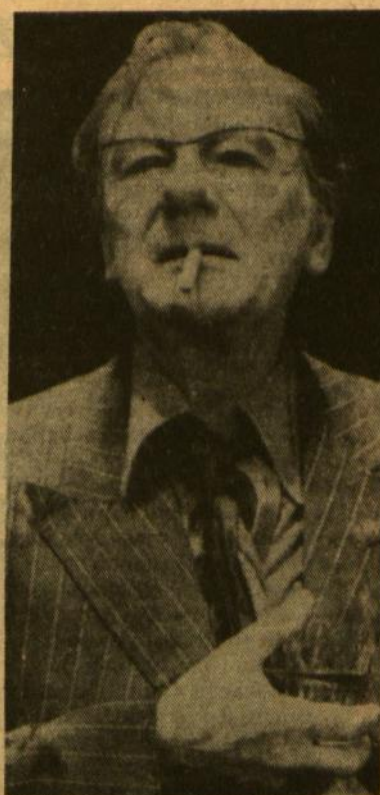
bei nuorodų į grožinę literatūrą yra ir kitų sritčių Juozo Girniaus raštus bei knygoje. Sakysim, štai jo kapitalinis veikalas „Žmogus be Dievo“ (1964). Kaip pats autorius leidinio pratarį sako, „knyga skiriama ateizmo filosofinei analizei“. Bet tik pažūrėkime, kiek ten išnašose literatūrinių pavardžių: J. P. Sartre, A. Malraux, G. Bernanos, A. Camus, S. de Beauvoir, E. Hemingway, F. M. Dostojevskij, A. Gide, V. Woolf, A. Koestler, H. G. Wells, E. Juenger, F. Nietzsche, F. Benn, T. Wolfe, M. de Unamuno, H. Hesse, P. Valéry, R. M. Rilke, F. Kafka, M. Michaux ir kt.

Žinome, kad šiuo metu Juozas Girnius rašo prof. Juozo Brazaičio monografiją. Tai asmens, kuris vis tiek pirmiausia buvo grožinės literatūros žmogus, jos profesorius, jos tyrinėtojas. Galima įsivaizduoti, kiek šioje Juozo Girniaus parašytoje Brazaičio monografijoje bus to grynai literatūrinio klodo!

O visus tuos daugiau kaip per 40 metų grožinę literatūrą liečiančius Juozo Girniaus raštus surinkus vienoje vietoje, būtų jau nemažos apimtys knyga. Ir taip yra daroma bent kiek normaliesniame kultūriniame gyvenime. Jau ir šiandieninėje Lietuvoje literatūrinėmis temomis rašančių straipsniai bei studijos leidžiamos atskiromis jų knygomis, ir tai yra didelis kultūrinis lobis. Ar yra ir ar gali būti bent kiek panašaus supratimo ir išėjimo? Ir tas baigminis klausimas čia reiškia viso mūsų išėjimo kultūrinio gyvenimo, čia kuriamos grožinės literatūros, tuo pačiu ir sukaktuviniško Juozo Girniaus ir didybės, ir tragiką.

„Centre Pompidou Plaza, Paris, 1984“ — iš Bibliotheque Nationale ir Musee Carnavalet savo diskusijų serijos „Paryžius, nuolatiniams kolektyvams. 1984“. Šios serijos darbai yra įsigiję Paryžiaus

Aktorius John Gielgud

Jono Gielgudo sukaktis

Vienas iš pirmaujančių dramos (ypač Šekspyro) bei filmų aktorių — Sir John Gielgud — yra tapęs tarptautine garsenybe ir dar tebėra aktyvus, nors neseniai atšventė 80 m. amžiaus. Jo sukakties proga Little-Brown bendrovės leidykla Bostone, Toronte ir D. Britanijoje išleido monografiją — albumą *John Gielgud* su daugiau kaip pora šimtų paveikslų iš jo pasirodymų scenoje ar ekrane. Knygoje pirmuoju sakiniu pabrėžiama, kad Jono Gielgudo tėvas Pranas Gielgudas buvo lietuvių kilmės. Taigi — didysis aktorius yra mums savas.

Pats Jonas Gielgudas gimė 1904 m. Londone, trečias vaikas keturių vaikų šeimoje. Pradėjo vaidinti dar būdamas pradžios mokykloje. Teturėdamas 7 m. amžiaus dalyvavo „Peter Pan“ pastatyme. Jausdamas savo sceninius polinkius, įstojo į dramos mokyklą. Profesiniame teatre pirmą kartą pasirodė 1921 m. Londone, radijo programoje — 1923 m., o pirmas jo filmas buvo 1924 m. Netrukus pasiekė ir Ameriką, 1928 m. vaidindamas Broadway teatre. Knygoje pažymima, kad daugiau kaip per pusę šimtmečio Gielgudas buvo laikomas didžiausiu mūsų laikų aktoriumi, o ir pasiekęs 80 m. jis vis dar pasilieka viršūnėje, — sako jo biografijos autorius Gyles Brandreth. Dar antrame šio šimtmečio dešimtmetyje pasirodęs negarsiniuose filmuose, jis tebėra viena iš labiausiai pageidaujamų ekrano žvaigždžių. Turėdamas 78 m. amžiaus, dar laimėjo Oskarą. Jis yra pasirodęs tuzine stambiųjų filmų ir televizijos serijų. Jį ekrane yra stebėję milijonai, bet ypač jis pasižymėjęs scenoje, labiausiai kaip Šekspyro interpretatorius. Kritikai net yra pareiškę, kad niekada anglų kalba nėra taip gražiai skambėjusi, kaip Gielgudui vaidinant Hamletą.

Giriamas jo visiškai įsijungimas į teatrą, jo darbštumas ir talentas. Ne veltui jis yra laimėjęs britų pagarbos titulą „Sir“.

Jis švyti ne vien kaip aktorius. Jau 1932 m. jis debiutavo kaip režisierius, Oxfordo universiteto dramos sąjungai pastatydamas „Romeo and Juliet“. Su savo režisuotais pastatytais jau 1964 m. jis pasirodė New Yorko scenoje. Jo laimėjimų sužavėtas, jo biografas Brandreth drąsiai jį vadina scenos — filmų meno genijumi. Lyg to įrodymui, knygos autorius primena faktą, kad per dešimtį metų — nuo 1957 iki 1967 — Jonas Gielgudas su „The Ages of Man“ pasirodė plačiai aplink

NAUJI LEIDINIAI

• WORLD LITERATURE TODAY, Volume 59, Number 2, Spring 1985. A Literary Quarterly of The University of Oklahoma. Editor: Ivar Ivask, 630 Parrington Oval, Room 110, Norman, Okla. 73019. Žurnalo metinė prenumerata \$23.00, dvejiems metams \$40.00.

Šio numerio korpusinės medžiagos bendras akcentas yra toks: „Poetry in the Twentieth Century: The Most Enduring Genre?“ William Harkins įvadinio straipsniu ir puslapiu nuotrauka yra pageriamas pastarasis Nobelio premijos laureatas, čekų poetas Jaroslav Seifert. Toliau jau pats redaktorius Ivar Ivask pasakoja apie savo asmeniškuosius kontaktus su poezija nuo jaunumės iki šių dienų, o taipgi žvelgia į bendrąją šiandieninės poezijos situaciją jos pasaulinėje raidoje. Po to rikiuojasi įvairių autorių tokių temų straipsniai: „The Survival of Poetry“ — Michael Hamburger, „Expectations and Perplexities of French Poetry Today“ — Edouard Morot-Sir, „Modern Russian Poetry and the Prophetic Tradition“ — Sidney Monas, „The Most Durable Genre: A Tentative Case for the Modern German Lyric“ — Jerry Glenn, „The Predominance of Poetry in Greek Literature“ — Peter Bien, „Modern Poetry and Its Prospects in Italy“ — Glauco Cambon, „The Oldest Dying Profession: Poetry in Eastern Europe“ — E. J. Czerwinski, „Twentieth-Century Spanish Poetry“ — Ricardo Gullon, „Recent Nordic Lyric“ — George C. Schoolfield, „The Image Confined: Twentieth-Century American Poetry“ — Mark Irwin, „Selected Articles on Poetry in Books Abroad/World Literature Today, 1927-1985“. Siame rinkinių straipsnių sąrašą randame ir mūsų šios Birutės Ciplijauskaitės darbą „Nationalization of Arcadia in Exile Poetry“, spausdintą 1976 m. pavasariniam žurnalo numeryje.

Beveik staigmena, kad atskiros straipsnio nėra nei apie lietuvių, nei apie latvių, nei apie estų, nei aplamai apie baltų dabarties poeziją. Net Rytų Europos ir Šiaurės Europos poeziją aptariančiuose straipsniuose baltų poezijos užuominų nėra. Neapsižiūrėjimas? Ar kurios kitos priežastys? Klausimas juo didesnis, kai pats redaktorius Ivar Ivask yra estas ir poetas.

Komentary puslapiuose dar yra nagrinėjamos tokios temos: „Elytis's Sappho, His Distant Cousin“ — Andonis Decavalles, „Modern Finnish Literature from Kalevala and Kanteletar Sources“ — Pirkko Alhoniemi, „The New Generation of French Poets“ — Maryann de Julio.

Nekrologiniame 1984 metų puslapyje tarp mirusių rašytojų randame taipgi Antano Miškinio ir Stepo Zobarsko pavardes.

Knygų recenzijoms skirtoje žurnalo dalyje aptartos šios lietuviškosios knygos: Kazio Bradūno eilėraščių rinkinys „Priešai“ ir Juozo Glinskio scenos veikalų knyga „Balsas“. Abu leidinius recenzuoja Rimvydas Šilbajoris.

(K. brd.)

žemės kamuoli: nuo Airijos iki Sovietų Sąjungos, nuo West End iki Broadway. Kalbėdamas apie filmus, autorius Brandreth pažymi: „Dauguma pasitraukia pensijon jau sulaukę 65 m., bet Gielgudo filmų karjerą tame amžiuje iš tikrųjų emė kilti: per tolimesnius 15 metų jis vaidino daugiau kaip trisdešimtyje filmų“.

Knygos pabaigoje duodamas sąrašas Gielgudo vaidintų veikalų ir teatrų, kuriuose jis pasirodė. Sąrašas užima 8 puslapius. Gielgudas yra scenos ir ekrano milžinas. Kaip mes džiaugiamės dail. Pr. Domšaičiu, kaip mes neišsižadame Adomo Mickevičiaus, taip džiaukimės ir Jonu Gielgudu, kurį net svetimi skelbia esant lietuvių kilmės, nors jis išaugęs britų kultūroje.

Juozas Prunskis